

336/2

KISWAHILI

Karatasi ya Pili

2024

Saa 2

PEAS NETWORK PREMOCK 2024

Uganda Certificate of Education

KISWAHILI

Karatasi ya Pili

Ufahamu na Uchambuzi wa Fasihi

Saa Mbili

MAAGIZO KWA WATAHINIWA:

*Karatasi sehemu **mbili**; A na B.*

*Maswali yote ni ya **lazima**.*

Majibu yote yaandikwe kwenye karatasi uliyopewa.

SEHEMU A

UFAHAMU

1. Soma hadithi hii kisha ujibu maswali.

Kuna viumbe wa aina nyingi duniani. Kwa mfano; wanyama, ndege na wadudu. Kuna Wanyama wa aina mbili; wanyama-pori na wanyama wanaofugwa nyumbani. Wanyama-pori wanakaa kwenye mbuga za wanyama misituni na majini. Wanyama wanaokaa misituni au porini ni kama vile; Simba, chui, Tumbili, Kifaru, swala, Nyati, Tembo, nguchiro, Twiga, Pundamilia, Fisi, Mbweha, na kadhalika. Kwa nchi kama Uganda wanyamapori wanasaidia nchi kuingiza pesa za kigeni kutoka kwa watalii kama wazungu wanakuja kutazama wanyamapori wetu waliyo kwenye mbuga za wanyama kama vile; Kidepo na Queen Elizabeth. Pia kuna wanyama pori wanaokaa majini kama; Samaki, Mamba na Kiboko.

Kuna wanyama wanaofugwa nyumbani kwa binadamu. Miongoni mwa wanyama wanaofugwa ni; Ng'ombe, Mbuzi, Mbwa, kondoo, punda, Ngamia, Nguruwe, Sungura , paka, panya na farasi. Wanyama hawa ni muhimu sana. Wanyama wanaleta faida kubwa mno kwa binadamu. Kwa mfano; Wanyama wanatupatia nyama ambayo ni chakula kwa binadamu, Wakulima wanapata pesa nyingi baada ya kuuza wanyama sokoni, wanyama wanafanya kazi kubwa ya kusafirisha watu na kubeba mizigo mizito. Wanyama pia wanatupatia mazao mengi kama vile; siagi (mafuta) ya kukaangia chakula, maziwa ya kunywa kama chai, ngozi za wanyama zinatusaidia kutengenezea viatu, ngoma, mikoba, nguo, kofia, silaha miongoni mwa vitu vingine vingi sana. Wanyama pia wanafanya kazi ya kulinda usalama nyumbani kama askari nyumbani. kwa mfano mbwa, akimwona mtu mgeni au mwizi akiingia hapo nyumbani, mbwa ataanza kubweka bwe bwe bwe! na kumfukuzia mbali.

Ndege au nyuni ni wa aina mbili; kuna ndege pori na ndege wanaofugwa nyumbani. Ndege wanaokaa porini au mwituni ni kama; Mbuni, kanga, korongo, Tausi, Kwale, tai, kipanga, Bundi, Mwewe na kadhalika. Ndege wanaofugwa nyumbani ni kama vile; Kuku, Bata, Kasuku, Batamzinga na Njiwa. Umuhimu wa ndege kwa binadamu ni kama; Kupata nyama ambayo ni chakula kwa binadamu, Ndege wanapatia binadamu mayai ya kula, Binadamu anapata pesa nyingi baada ya kuuza mazao ya ndege kama vile, mayai na nyama ya ndege.

Viumbe wengine ni wadudu. Kuna wadudu wengi sana duniani kwa mfano; Mchwa, kumbikumbi, senene, panzi, kipepeo, kiwavi, siafu, sisimizi, kupe, funza, nyuki, Nzi, Mbu,

Mende, mabuu, nakadhalika. Wadudu wana faida na *madhara chungu nzima*. Kwa upande wa mazuri, yaani faida za wadudu kwa binadamu ni kama vile; Nyuki wanatengeneza asali ambayo ni tamu sana kwa binadamu, Wadudu ni chakula kwa binadamu. Wanadamu wengi wanakula wadudu kama vile; Kumbikumbi, mchwa na Senene. Kwa upande wa uhatari au mambo mabaya ya wadudu, wadudu wanasababisha madhara makubwa kwa binadamu kwa mfano; wadudu wanasambaza ugonjwa kwa binadamu. Kwa mfano; Mbu wanasambaza ugonjwa wa malaria. Nzi wanasambaza ugonjwa wa kipindupindu na waba. Wadudu wengine wanasumbua sana mwanadamu wanang'ata, wanauma, wanawasha na kuleta maumivu makubwa kwa mwili wa binadamu. Wadudu pia husababisha madhara makubwa kama vile kuharibu mimea ya wakulima shambani. Wadudu wengi wakiwemo nzi na viwavi ni waharibifu wakubwa wa mimea hapa nchini.

Maswali;

- (a). Wadudu wana madhara gani kwa watu kama wananchi wa Uganda?
- (b). Ndege wana umuhimu gani kwa watu wa jamii au nchi yako?
- (ch). Andika faida tano za wanyama kwa Wananchi wa nchi yako.
- (d). Wanyama-pori wanasaidiaje nchi kama Uganda?
- (e). Wewe kama mwanafunzi unapata mafunzo gani kutoka kwenye hadithi hii?

SEHEMU B

UCHAMBUZI WA FASIHI

1. Soma dondoo hili kisha ujibu maswali yatakayofuata.

(Ndani ya kilabu ya pombe. Chupa za pombe zimepangwa katika rafu. Jengo limeandikwa “Maskini Hana Raha” na watu wanaendelea kufurahia maisha yao kwa vinywaji aina aina vikisafirishwa na mziki ulionyooka. Kuna mziki wa ‘Money is no a problem but a problem is how you use it’).

Meneja: *(Akiwa na uso wenye furaha)* Kila mtu atume kinywaji kulingana na

hiari yake na pocket money yake. Hakuna ‘nipe deni’ au ‘nitalipa kesho hapa’.

Kanyamunyu: (*Anaonekana amelewa kabisa. Hana mbele wala nyuma.*

Anamwangalia meneja kwa hasira. Anaongea kwa kuboboja) Mshenzi wee!
Po..keee...tii..... po....keee...tii.. mo..ne..y ni maaa....maa...ko fala wee!

Meneja: (*Anakenua macho huku anamwendea Kanyamunyu kwa hasira*) Wewe maskini unatapika nini? Wewe mteja wa aina gani? Umefika hapa saa mbili zilizopita na sasa hujamaliza kunywa chupa moja. Huna pesa. Ona unakunywa *Smirnoff* kama mwanamke.

Kanyamunyu: (*Anajaribu kubanduka kwenye plastiki chair na anashindwa. Pakiti ya sigara aina ya Rali inadondoka chini na kapakiti kadogo kenye kuandikwa ‘kuber’*) Meneja wacha ujii...ngaa... apa! Sisi matajiri tunaleee...ta pesa na wewe uko apa kwa umaskini wako. Sasa ona hii bar yako. Umeshindwa kuleta mabinti.

Meneja: (*Anaangua kicheko cha kejeli ha! ha! ha!. Anaondoka kuelekea chumba kingine. Ananasikika akiongea na watu*) Mariana uko wapi? Naamini umejipiga perfume yako ile ya gift of Zanzibar.

Hebu twende. Kuna mteja anataka kuonja utamu wa maisha.

Mariana: (*Ameifuatana na Meneja. Anasimama mbele ya Kanyamunyu*) Meneja umepoteza muda wangu. Huyu maskini huyu mifuko yake ni jangwa kabisa.

Kanyamunyu: (*Anaruka maramoja kwa hasira. Mkono kwenye mfuko wa*

suruali yake na anatoa kifurushi cha pesa za noti 50,000 na 20,000) Huyu ni mama yako fuuu...mbaaa...fu. Kuja apa. Shika na vidole vyako uone kama ni karatasi wee fala.

Mariana: (*Kwa hamu na nguvu nyingi. Anyakua pesa zote*) Sasa wewe ni tajiri

kweli. Njoo ushike, ubusu, uchuchuze matiti yangu na uufanyie mwili wangu cho chote unachotaka. Bibilia inasema wazi eti kila mtu atakula kwa jasho lake..... basi tuingie chumbani nikuonyeshe utamu wa maisha.

Kanyamunyu: (*Hawezi kusimama wima. Taa za rangi aina aina zinazidi*

kumulika. Anampiga kiganja kwenye makalio, anambusu) Mpiga maji mzuri hachagui tako! (*Watu wote wanacheka*) Wewe ni mavuno kabisa. Hizo si pesa. Niko na pesa zaidi mimi. Nikupe PIN uende mwenyewe mobile money.

Mariana: (*Akiita kwa sauti nyororo*) Meneja naomba nipate funguo. Hebu nimpeleke customer wangu machinjioni.

(*Wote kwa pamoja wanaangua kicheko kwa! kwa! kwa!. Mariana na Kanyamunyu wanaingia mlango mwingine na kuufunga puu!*)

Mariana: (*Kwa furaha. Amejifunika Kanga. Hana sketi wala blauzi. Anaelekea chumba namba 20 akiongea peke yake*) Mwili wangu ni mali yangu na kila mtu ni mteja wangu. Anayepinga aende kwa mama yake.

Kanyamunyu: (*Anatabasamu huku anavaa shati lake. Zipu ya suruali imefunguliwa na mpini unasalimu watu. Mkanda unaning'inia. Anaongea peke yake*) Hii pesa haijakufa bure. Dada huyu amelowa rovu rovu. Nimempiga bila helmet. Pesa yangu nimeitumia yote na kupata utamu wa maisha. Mungu alimpa rasilimali binti huyu.

Askari: (*Kwa hasira anashika hapa na pale. Anaokota pistol yake*) Kijana maneno yako yametuchokoza akili. Sisi tuna mwili pia Tuachie shida zetu tuteremshe machozi ya Simba tumboni.

(*Askari anaangalia kwa hasira zaidi. Anarusha chupa ya BELL na sigara ya SPORTSMAN. Anapiga risasi tu! tu! tu! tu! kumlenga Kanyamunyu. Kila mtu anatawanyika kwa dira yake*).

Maswali:

(a). Fafanua mandhari ya onyesho hili.

(b). Unafikiri tabia za Kanyamunyu zinaweza kumletea matatizo gani maishani?

(ch). Onyesha mambo ambayo yanakupendeza au hayakupendezi kulingana na dondoo hili.

(d). Eleza matatizo ya kutumia vileo kulingana na dondoo hili.

(e). Chambua mbinu ambazo zimetumiwa na mwandishi wa dondoo hili.

(f). Unafikiri Vijana ambao wana tabia kama vile Kanyamunyu na Mariana wanaweza kupata shida zipi?

(g). Kulingana na tabia za Kanyamunyu, Mariana na Askari, vijana wa siku hizi unawapa ushauri gani?

MWISHO